

über die Verwaltung der provinziäl-eigenen Wasserstrassen und die Notwendigkeit alles unter allen Umständen so zu lassen wie es war, um 7 Gespräch mit dem um vierzig Jahr jüngeren Kanzleichef der einem das Gegenteil versicherte¹, um 8 Rückkehr in Den Haag, um 9 inzwischen aufgelaufene Akten, um 10 mit Wimmer zusammen nach Scheveningen – und beim Abendessen, das immer gut war, lagen Aktenberge am Nebentisch um in den Fresspausen erledigt zu werden.’²

De indruk die men uit het voorafgaande krijgt: dat er een vrij nauwe samenwerking tot stand kwam tussen de Duitse *Aufsichtsverwaltung* en het Nederlandse bestuur, is in zijn algemeenheid juist, maar men mag niet uit het oog verliezen dat het Nederlandse apparaat onder een scherpe en voortdurende controle kwam te staan. Die controle ontrok zich al in materieel opzicht aan elke Nederlandse waarneming: de Duitsers bouwden een eigen postbedrijf op met eigen postauto- en -treindiensten³ en in de herfst kwam naast de al bestaande netten van de *Sicherheits-* en *Ordnungspolizei* (op dat laatste waren ook alle provinciale *Beauftragten* aangesloten) een apart telexnet tot stand dat de belangrijkste Duitse bureaus in Den Haag onderling verbond.⁴ Het viel de Nederlandse hoofdamtbenaren moeilijk, de Duitsers in de kaart te zien. Omgekeerd zorgden de Duitsers er voor dat zich aan de toppen van dat Nederlandse apparaat weinig van belang afspeelde dat hun onbekend bleef. Er werden Duitsers geplaatst bij alle departementen; hun functie was, aldus een hoofdamtenaar van Schmidts *Generalkommissariat*, ‘*vulgär gesagt, eines Spions.*’⁵ Dat was nog maar de helft: de verbindingsambtenaren moesten ook een constante druk uitoefenen op het Nederlandse apparaat; het was bepaald wenselijk dat zij behalve als spion ook als opjager fungeerden. Zij waren niet allen even lastig; dat hing af van de politieke betekenis van het betrokken departement en van hun persoonlijke hoedanigheden, en wat dat laatste betreft, varieerden zij van fanatieke Nazi’s tot conservatieve in-het-gareel-lopers. Alleen al bij het departement van waterstaat (politiek niet erg belangrijk) waren er een dertig ondergebracht. Secretaris-generaal Spitzten liet hen door de boden correct bedienen; later vroeg hij een der Duitsers, hoe die bediening was. ‘*Gut, aber unheimisch*’, luidde het antwoord, ‘net wat wij bedoelden’, zei Spitzten.⁶

De controle die door Seyss-Inquarts *Beauftragten* in de provincies en in de grootste steden uitgeoefend werd, was niet minder scherp. Anders dan

¹ Mr. A. J. Backer die spoedig baron Röell zou opvolgen. ² Brief, 1 okt. 1940, van K. O. Rabl aan een vriend, p. 12. ³ Visser: *PTT 1940-1945*, p. 56. ⁴ Rondschrijven, 4 okt. 1940 van H. Piesbergen (*FiWi, Devisenreferat*, 7a). ⁵ Brief, 15 okt. 1941, van de *Leiter der Hauptabt. Volksaufkl. u. Prop.* (CDI, 5 A). ⁶ Getuige D. G. W. Spitzten, *Eng.*, dl. VII c, p. 549.